

Клюс Ю.І.

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри обліку і оподаткування,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Klius Yuliia,

Doctor of Economics, Professor,
Head of Accounting and Taxation Department,
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Клюс Ю.І. Удосконалення підходів до оцінювання економічної стійкості промислових підприємств. У статті проведено аналіз підходів вітчизняних та закордонних вчених до визначення поняття економічної стійкості, обґрунтовано необхідність оцінювання економічної стійкості промислових підприємств; розглянуто наявні підходи до оцінювання економічної стійкості промислових підприємств, визначено їхні недоліки. Розроблено систему коефіцієнтів як обґрунтовану базу оцінювання економічної стійкості і перспектив промислового підприємства (розрахунок показників рентабельності, ефективності, потенціального зростання, самофінансування), розглянуто їхні позитивні сторони та недоліки. Визначено етапи проведення аналізу економічної стійкості: встановлення цілей та засобів їх досягнення, дослідження активів з погляду економічної рентабельності, з одного боку, і результату господарської діяльності – з іншого; аналіз фінансових показників із погляду ефекту важеля та результату фінансової діяльності; синтез результатів аналізу та розроблення висновків щодо досягнення потенційних можливостей підприємства та ступеня стійкості підприємства. Запропоновано включення до оцінки економічної стійкості промислового підприємства інноваційного складника

Ключові слова: економічна стійкість, аналіз, оцінка, доцільність, розмаїття підходів, інновація, інноваційна діяльність.

Клюс Ю.І. Усовершенствование подходов к оценке экономической устойчивости промышленных предприятий. В статье проведен анализ подходов отечественных и зарубежных ученых к определению понятия экономической устойчивости, обоснована необходимость оценки экономической устойчивости промышленных предприятий; рассмотрены существующие подходы к оценке экономической устойчивости промышленных предприятий, определены их недостатки. Разработана система коэффициентов как база оценки экономической устойчивости и перспектив промышленного предприятия (расчет показателей рентабельности, эффективности, потенциального роста, самофинансирование), рассмотрены их положительные стороны и недостатки. Определены этапы проведения анализа экономической устойчивости: установление целей и средств их достижения, исследование активов с точки зрения экономической рентабельности, с одной стороны, и результата хозяйственной деятельности – с другой; анализ финансовых показателей с точки зрения эффекта рычага и результата финансовой деятельности; синтез результатов анализа и разработка выводов по достижению потенциальных возможностей предприятия и степени устойчивости предприятия. Предложено включение в оценки экономической устойчивости промышленного предприятия инновационной составляющей.

Ключевые слова: экономическая устойчивость, анализ, оценка, целесообразность, многообразие подходов, инновация, инновационная деятельность.

Klius Yuliia. Improvement of the approaches for estimating economic sustainability of industrial enterprises. This article analyzes the approaches of domestic and foreign scientists to the definition of the concept of economic stability, substantiates the need to evaluate the economic stability of industrial enterprises; existing approaches to the estimation of economic stability of industrial enterprises are considered, their disadvantages are defined. The system of coefficients is developed as a grounded basis for evaluating the economic stability and prospects of an industrial enterprise (calculation of profitability, efficiency, potential growth, self-financing), and their advantages and disadvantages are considered. The stages of carrying out the analysis of economic stability are defined: setting goals and means of their achievement, research of assets in terms of economic profitability, on the one hand, and the result of economic activity, on the other; analysis of financial indicators in terms of leverage effect and financial performance; synthesis of analysis results and development of conclusions on the achievement and potential of the enterprise and the degree of sustainability of the enterprise. It is suggested to include in the assessment of economic

stability of an industrial enterprise an innovative component that will have a positive impact on the sustainability of the enterprise (the use of new technologies allows to improve the quality or properties of products produced, which will affect its competitiveness, which, in turn, is inextricably linked with the sustainability of the enterprise innovative management and marketing methods lead to more efficient use of available resources, which can reduce costs; and combining factors that affect sustainability will maximize their positive impact and reduce negative impact; continuous modernization of production and business operations based on an innovative development model will enable the company to respond quickly to competitors' innovations and thus maintain its performance at a given level, and therefore maintain their sustainability, continuous research and development contributes to the further forecasting and development of innovation; continuous and successful implementation of innovative projects gives the enterprise the image of flexible and innovative, which is an integral part of the competitiveness of firms, and thus influences the maintenance of its economic stability.

Key words: economic sustainability, analysis, evaluation, feasibility, diversity of approaches, innovation, innovation.

Постановка проблеми. В умовах високої нестабільності і динамічності факторів зовнішнього середовища, посилення конкуренції на цільових ринках особливого значення набуває здатність підприємств швидко адаптуватися до цих умов. Одними з найбільш ефективних механізмів управління підприємствами, що дають змогу адекватно реагувати на швидко мінливі ринкові умови, знижувати ризики фінансово-господарської діяльності підприємств, забезпечити їхній збалансований розвиток і довгострокову конкурентоспроможність, є механізми, що базуються на використанні концепції сталого розвитку. Тому оцінка діяльності підприємства починається з аналізу фінансового стану та економічних результатів його діяльності. За результатами такого аналізу можна дійти висновків про економічну стійкість підприємства та доцільність подальшої співпраці з ним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній економічній літературі не склалося чіткого визначення поняття «економічна стійкість», а також висловлюються різні думки про набір показників, що дають змогу її визначити. Ці обставини зумовили певний науковий інтерес до дослідження цієї проблеми. Зокрема, багатьом аспектам цієї проблеми присвячені роботи В.Д. Іванова, І.Н. Омельченка, Б.А. Райсберга, Ю.Б. Рубіна, О.І. Волкова, В.Н. Семенова, А.І. Кузнецова і інших. У процесі дослідження проблем оцінки економічної стійкості нами були також вивчені праці С.Н. Анохіна, О.В. Арефєвої, В.В. Ковальова, М.Н. Крейніної, А.І. Наумова, О.А. Поліщука, Г.В. Савіцкої, Р.С. Сайфуліна, Е.С. Стоянової.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз наявних підходів до оцінки економічної стійкості промислових підприємств, визначення переваг та недоліків цих підходів та пропонування напрямів їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. У роботі розглянуто три різних підходи до аналізу економічної стійкості в умовах ринкової економіки. Усі ці підходи передбачають використання річних форм сучасної статистичної та фінансової звітності підприємства. Перший підхід є класичним, побудованим на аналізі фінансового стану підприємства.

Другий підхід спрощений, його перевагою є використання відносно невеликої кількості змінних, що можуть бути визначені на підставі інформації публічної річної звітності.

Третій підхід – найбільш повний та універсальний, заснований на моделях аналізу, які використовують в аудиті.

Усі ці підходи до оцінки економічної стійкості ґрунтуються на аналізі фінансового стану підприємства.

За першого підходу, в основу якого покладено методику, що розроблена В.В. Ковальовим [7], аналіз здійснюють у такій послідовності:

- попередній;
- фінансової стійкості;
- ліквідності балансу;
- фінансових коефіцієнтів;
- фінансових результатів;
- коефіцієнтів рентабельності і ділової активності.

В основу другого підходу покладено припущення про те, що споживача інформації цікавлять питання рентабельності, ефективності, потенційного зростання і фінансової стабільності.

Обґрунтованою базою оцінки економічної стійкості і перспектив підприємства за такого підходу є відносно невелике число ключових коефіцієнтів, які характеризують чотири важливі сфери:

1. Чи є підприємство рентабельним?
2. Чи ефективна його діяльність?
3. Чи можливе зростання в майбутньому?

В основу аналізу покладено 10 коефіцієнтів. Такий підхід має ту перевагу, що він узгоджений з методами складання фінансової звітності, що рекомендовані комісією ЄС, та використовує концепції, аналогічні концепціям макроекономічного обліку, що дає змогу розглядати компанію з погляду економічних реалій.

Коефіцієнти, що рекомендовані Європейською федерацією фінансових аналітиків для оцінки економічної стійкості, згруповані в таблиці 1.

Недоліком підходу є відсутність деяких елементів, що можуть мати особливий інтерес. Наприклад, потенційний кредитор може висловити бажання проаналізувати періоди погашення кредиторської або дебіторської заборгованості, акціонери можуть виявити цікавість до зіставлення значень коефіцієнта «ціна/дохід на акцію». Проте під час включення в аналіз додаткових змінних слід переконатися, що дані різних підприємств приведені в однаковій оцінці і під час їх відбору застосовувалися одні і ті самі методи.

Третій підхід заснований на моделях аналізу, які максимально пристосовані до чинної системи обліку і звітності. Аналіз економічної стійкості здійснюють за такими етапами:

Етап 1. Встановлення цілей та засобів їх досягнення.

Етап 2. Дослідження активів із погляду економічної рентабельності, з одного боку, і результату господарської діяльності – з іншого.

Етап 3. Аналіз фінансових показників з погляду ефекту важеля та результату фінансової діяльності.

Показники аналізу економічної стійкості

№ з/п	Умовне визначення	Алгоритм розрахунку	Рекомендоване значення
1. Показники рентабельності			
1.1	K1	$K1 = (\text{операційні витрати} - \text{амортизація}) / \text{оборот і інші торгові доходи}$	Зменшення значення
1.2	K2	$K2 = (\text{валовий прибуток від основної діяльності} + \text{амортизація}) / \text{додана вартість}$	Збільшення значення
2. Показники ефективності			
2.1	П1	$P1 = \text{додана вартість} / \text{чисельності працівників}$	Збільшення порівняно з іншими підприємствами
2.2	П2	$P2 = \text{додана вартість} / \text{заробітна платня і додаткові пільги}$	Високе значення порівняно з трудовими витратами
2.3	П3	$P3 = \text{заробітна платня і додаткові пільги} / \text{середня чисельність працівників}$	Високе значення заробітної платні та доданої вартості
3. Показники потенційного зростання			
3.1	З1	$Z1 = \text{капітальні витрати} / \text{додана вартість}$	Високе значення
3.2	З2	$Z2 = \text{капітальні витрати} / \text{чисельність працівників}$	Високе значення
4. Показники самофінансування			
4.1	І1	$I1 = \text{дохід, що самофінансується} / \text{сума коштів, що поступили з фінансових джерел}$	Високе значення
4.2	І2	$I2 = \text{дохід, що самофінансується} / \text{додана вартість}$	Високе значення
4.3	І3	$I3 = \text{дохід, що самофінансується, в незмінних цінах} / \text{середньоспісочна чисельність працівників}$	Високе значення

Етап 4. Синтез результатів аналізу та розроблення висновків щодо:

– досягнення і потенційних можливостей підприємства;

– ступеня стійкості підприємства.

Розглянуті підходи до оцінки економічної стійкості підприємства з погляду його фінансових позицій пов'язані з тим, що фінансові показники їх автори вважають найвищим проявом економічної стійкості підприємства. Поза сумнівом, аналіз структури балансу і розрахунок основних фінансових коефіцієнтів є найпростішим методом оцінки економічної стійкості. Проте, на нашу думку, ці підходи не в змозі виявити і пояснити механізми підтримки стійкості, засновані на неформальних, позаінституціональних відносинах. Розглянемо, як інші вчені підходять до процедури оцінки економічної стійкості.

Перелік структурних складників та показників, які можуть використовуватися для оцінки економічної стійкості підприємств, є досить великим. Результати аналізу думки вчених із приводу цього питання зведено у таблиці 2.

Проведений аналіз свідчить про багатогранність поглядів дослідників щодо структурних складників економічної стійкості підприємства, які необхідно враховувати під час її оцінки.

Всі вищеописані підходи пропонують різні системи показників, які враховують під час комплексної оцінки економічної стійкості. Проте, незважаючи на зростаючу роль науково-технічного фактора в діяльності підприємств, у жодному підході не було виділено окремо інноваційний складник, який дасть змогу оцінити інноваційну привабливість підприємства.

Вплив інновацій на стійкість підприємства може бути виражено в такому:

– використання нових технологій дає змогу вдосконалити якість або властивості продукції, яка виробляється, що позначиться на її конкурентоспроможності, яка нерозривно пов'язана із стійкістю підприємства;

– інноваційні методи менеджменту і маркетингу приводять до більш раціонального використання наявних ресурсів, що може вплинути на зниження витрат;

– ефективне використання і комбінування факторів, які впливають на стійкість, дасть змогу максимізувати їхню позитивну дію і знизити негативний вплив;

– безперервна модернізація виробництва і ведення бізнесу на основі інноваційної моделі розвитку дасть змогу підприємству швидко реагувати на нововведення конкурентів і, таким чином, підтримувати свої показники на заданому рівні, а отже, зберігати свою стійкість;

– постійні дослідження і розробки сприяють подальшому прогнозуванню і розвитку інновацій;

– постійна й успішна реалізація інноваційних проєктів додає підприємству іміджу гнучкого й інноваційного, що є складовою частиною конкурентоспроможності фірм, і таким чином впливає на підтримку його економічної стійкості.

Висновки з проведеного дослідження. Удосконалення наявних підходів до оцінки економічної стійкості промислового підприємства шляхом включення до них інноваційного складника є доцільним і перспективним. Це дасть змогу всебічно характеризувати діяльність підприємства, виявити наявні недоліки в його діяльності та розробити рекомендації до подальшого його існування.

Оскільки всі використовувані підходи не позбавлені недоліків, подальше дослідження економічної стійкості з урахуванням її інноваційного складника видається доцільним.

Аналіз підходів до оцінки економічної стійкості підприємства [3]

Автор	Складники економічної стійкості, що аналізуються
Анохін С.Н.	Управлінська стійкість, виробнича стійкість, фінансова стійкість, соціальна стійкість, стійкість ділової активності, стійкість рентабельності
Ареф'єва О.В., Городянська Д.М.	Фінансова стійкість, виробнича стійкість, кадрова стійкість, маркетингова стійкість, інвестиційна стійкість. Всі ці складники утворюють шосту – інтегральну – економічну стійкість підприємства.
Брянцева І.В.	Виробничо-технічна стійкість (стійкість техніко-технологічного рівня, стійкість кадрового складу, стійкість рівня організації виробництва); фінансово-економічна стійкість (фінансова стійкість, стійкість ділової активності, стійкість рівня рентабельності)
Єзерська С.Г.	Виробничий складник (кадровий, матеріальний), фінансово-економічний складник (маркетинговий, фінансовий)
Зайцев О.Н.	Техніко-технологічна стійкість, соціальна стійкість, організаційна стійкість, фінансово-економічна стійкість
Іванов В.Д.	Зовнішній складник внутрішній складник (фінансово-економічний, виробничо-економічний, організаційно-економічний)
Кондратьєва Є.В.	Показники техніко-організаційного рівня (вихідних умов діяльності) підприємства; показники використання трудових ресурсів; показники використання виробничих фондів; показники використання оборотних засобів підприємства; показники виробництва й реалізації продукції (робіт, послуг); показники собівартості продукції (робіт, послуг); показники прибутку й рентабельності.
Поліщук О.А.	Виробнича стійкість, ресурсна стійкість, фінансова стійкість, ринкова стійкість, інтерфейсна стійкість, соціальна стійкість, екологічна стійкість
Стоянов Є.А., Стоянова О.С.	Економічна стійкість: рентабельність власних засобів, запас фінансової стійкості, ефект фінансового важеля, плече фінансового важеля, коефіцієнти маневрування власних засобів, накопичення амортизації, фінансова незалежність, довготривале залучення позикових засобів, реальна вартість основних і матеріальних оборотних засобів, покриття інвестицій та ін.

Список використаних джерел:

1. Харів П.С. Інноваційна діяльність підприємства та економічна оцінка інноваційних процесів. Тернопіль, 2003. 326 с.
2. Бузько І.Р., Вартанова О.В., Голубченко Г.О. Стратегічне управління інноваціями та інноваційна діяльність підприємства: монографія. Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2002. 176 с.
3. Гнилянська Л.Й. Сучасні проблеми впровадження інновацій та шляхи їх подолання. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. № 3. С. 32–39.
4. Безус А.М., Шафранова К.В. Розвиток підприємств малого бізнесу в Україні. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Економічні науки*. 2016. № 3 (99). С. 7–17.
5. Безус П.І., Безус А.М. Фактори впливу на формування та реалізацію інноваційної стратегії підприємства. *Науковий вісник. Сер. «Економіка»*. 2014. Вип. 1. С. 61–69.
6. Микитюк П.П., Сенів Б.Г. Інноваційна діяльність: навчальний посібник Київ : Центр навч. літ. 2009. 320 с.

References:

1. Khariv P.S. (2003), Innovatsiyna diyalnist pid'pryyemstva ta ekonomichna otsinka innovatsiynkhprotsesiv [Innovative activity of the enterprise and economic evaluation of innovative processes]. Ternopil: Ekonomichna dumka. (in Ukraine).
2. Buzko I.P., Vartanova O.V., Golubchenko G.O.(2002), Stratehichne upravlinnya innovatsiyamy tainnovatsiyna diyalnist pidpryyemstva: monohrafiya [Strategic management of innovations and innovative activity of the enterprise: monograph]. Lugansk: Vyd'vo SNU im. V. Dalya. (in Ukraine).
3. Gnilyanskaya L.Y. (2011). Suchasni problemi vprovadzhennya innovacij ta shlyahi yih podolannya [Modern problems of introduction of innovations and ways of their overcoming]. *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny*, vol. 1, no 3, pp. 32–39.
4. Bezus A.M., Shafranova K.V. (2016). Rozvitok pidpriyemstv malogo biznesu v Ukrayini [Development of Small Business Enterprises in Ukraine], *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu tekhnolohiyta dyzaynu. Ekonomichni nauky*, vol. 3 (99), pp. 7–17.
5. Bezus P.I., Bezus A.M. (2014), Faktori vplivu na formuvannya ta realizaciyu innovacijnoyi strategiyi pidpriyemstva [Factors influencing the formation and implementation of the enterprise's innovative strategy], *Naukovyy visnyk. Seriya «Ekononika»*, vol. 1, pp. 61–69.
6. Mikitiuk P.P., Senov, B.G. (2009), Innovatsiyna diyalnist: navch. posib. [Innovative activity: teaching manual], Kyiv, Tsentr navch. lit. (in Ukraine).